

УДК 811.161.3:81'373.46

UDC 811.161.3:81'373.46

**КРЫНІЦЫ ВЫВУЧЭННЯ
БЕЛАРУСКАЙ
ПСІХОЛАГА-ПЕДАГАГІЧНАЙ
ТЭРМІНАСІСТЭМЫ****SOURCES OF THE STUDY
OF THE BELARUSIAN
PSYCHO-PEDAGOGICAL
TERMINOLOGICAL SYSTEM****К. Ю. Осінцава,***аспірант Інстытута мовазнаўства імя
Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў
беларускай культуры, мовы
і літаратуры НАН Беларусі*ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9879-8486>**K. Osintsava,***PhD student at the Yakub Kolas
Institute of Linguistics of the Center
for Research of Belarusian Culture,
Language and Literature NAS of Belarus
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9879-8486>*

Паступіў у рэдакцыю 18.03.2024.

Received on 18.03.2024.

Артыкул прысвечаны вызначэнню і характарыстыцы кола базавых крыніц, якія могуць стаць прэцэдэнтнымі для вывучэння беларускай псіхалага-педагагічнай тэрмінасістэмы. Вылучаюцца і ў агульных рысах апісваюцца чатыры тыпы крыніц, апублікаваных па працягу апошніх 100 гадоў: аўтаномныя тэрмінаграфічныя выданні (слоўнікі тэрмінаў, у тым ліку тлумачальныя, двухмоўныя і шматмоўныя); інкарпараваныя тэрміналагічныя слоўнікі – падборкі тэрмінаў, уключаныя ў якасці дадаткаў у разнастайныя вучэбныя дапаможнікі і падручнікі; вучэбныя выданні па педагогіцы і псіхалогіі для студэнтаў і навучэнцаў, апублікаваныя на беларускай мове; нарматыўныя дакументы па арганізацыі вучэбнага працэсу: адукацыйныя стандарты, вучэбныя праграмы па дысцыплінах, інструкцыйныя пісьмы. Абгрунтоўваецца выснова, што статус развітай мовы вымагае поўнай распрацаванасці ўсіх яе тэрміналагічных падсістэм. Для гэтага могуць быць выкарыстаны як лексікаграфічныя, так і кантэкставыя крыніцы, аднак выніковасць працэсу ў значнай ступені будзе залежаць ад папярэдняй распрацаванасці крытэрыяў тэрміналагічнасці моўных адзінак.

Ключавыя словы: слоўнік, тэрмінасістэма, тэрміналогія педагогікі і псіхалогіі, тэрмінаграфія, крыніца тэрмінаў, беларуская мова.

The article is devoted to the definition and characterization of the range of basic resources that may become precedent for the study of the Belarusian psycho-pedagogical terminological system. The article also distinguishes and describes in general terms four types of resources published over the past 100 years: autonomous terminographic publications (dictionaries of terms, including thesauruses, bilingual and multilingual dictionaries); incorporated terminological dictionaries – collections of terms included as appendices in various textbooks and handbooks; educational publications on pedagogy and psychology for students and pupils published in the Belarusian language; normative documents on the organization of the educational process: educational standards, curricula in disciplines, instructional letters. The conclusion is substantiated that the status of a developed language requires full preparedness of all its terminological subsystems. For that purpose both lexicographic and contextual sources can be used, however, the effectiveness of the process will largely depend on the previous development of criteria for terminological lexical units.

Keywords: dictionary, terminological system, terminology of pedagogy and psychology, terminography, the source of terms, the Belarusian language.

Уводзіны. Сучаснае грамадства вызначаецца шырокай гуманітарызацыяй многіх сфераў жыццядзейнасці, у тым ліку і сферы навукі. Выразнай яе праявай з'яўляецца актывізацыя працэсу інтэграцыі гуманітарных дысцыплін (напрыклад, лінгвістыкі, культуралогіі, філасофіі, гісторыі, літаратуры) з іншымі галінамі ведаў, уключаючы прыродазнаўчыя, тэхнічныя і сацыяльныя галіны ведаў. Гэты працэс звычайна азначае павелічэнне ўзаемадзеяння і ўзаемазалежнасці паміж рознымі сферамі навукі, што можа прывесці да з'яўлення новых, больш комплексных падыходаў да вырашэння складаных навуковых праблем. На працягу апошніх дзесяцігоддзяў гуманітарныя прынцыпы і метады даследавання дастаткова актыўна пачалі пранікаць нават у тыя галіны, якія традыцыйна разглядаліся як прыродазнаўчыя.

Гуманітарызацыя навукі мае некалькі ключавых аспектаў. Напрыклад, гуманітарныя метады і падыходы могуць быць прыменены для крытычнага аналізу навуковых дадзеных, прыёмаў, тэхналогій і пад. Гэта дае магчымасць улічваць этычныя, сацыяльныя і культурныя аспекты развіцця навукі і тэхналогій (так, у апошнія дзесяцігоддзі актыўна развіваецца сацыялогія слоўнікавага выкарыстання). Гуманітарныя навукі дапамагаюць матэматычным і тэхнічным галінам улічваць і карэктаваць магчымыя этычныя і сацыяльныя наступствы навуковых даследаванняў. Скажам, у галіне штучнага інтэлекту гэта пытанні бяспекі, этычнай празрыстасці і яго ўплыву на грамадства. Гуманітарныя веды дазваляюць вучоным і інжынерам лепш разумець культурныя адрозненні, улічваць іх пры распрацоўцы новых тэхналогій. Нарэшце, гуманітар-

ныя навукі могуць дапамагчы тэхнічнай навукавай супольнасці лепш папулярызаваць свае ідэі і вынікі даследаванняў у грамадстве, робячы навуку больш даступнай і зразумелай для шырокай аўдыторыі. Таму відавочна, што гуманітарызаваная сучаснай навуцы становіцца ўсё больш важнай у кантэксце тых новых выклікаў, якія паўсталі перад чалавецтвам, такіх як змена клімату, тэхналагічны прагрэс, глабалізацыя і сацыяльныя канфлікты.

Эфектыўным сродкам гуманітарнай экспансіі і першасным паказчыкам міжнавуковага ўзаемадзеяння з'яўляецца тэрміналагічная сістэма. Невыпадкова даследаванне працэсу станаўлення і складу беларускай навукавай тэрміналогіі адносіцца да адной з прыярытэтных праблем беларусістыкі.

Вывучэнне галіновых тэрмінасістэм выключна важнае, паколькі менавіта тэрміны ў іх сукупнасці служаць ключом да разумення канкрэтнай вобласці ведаў. Правільнае выкарыстанне тэрмінаў палягчае зносіны, дапамагае пазбегнуць непаразуменняў і спрыяе больш дакладнаму абмену інфармацыяй. У такім кантэксце асаблівае значэнне набывае вывучэнне беларускай псіхалага-педагагічнай тэрмінасістэмы, паколькі менавіта ў працэсе адукацыі забяспечваецца падрыхтоўка спецыялістаў розных навукова-тэхнічных сфер і ажыццяўляецца пераёмнасць пакаленняў (у тым ліку ў навуцы).

Аднак па розных прычынах сацыяльна-палітычнага і ўласна лінгвістычнага характару беларуская сістэма тэрмінаў педагагікі і псіхалогіі практычна не трапляла ў фокус вывучэння спецыялістаў. Выключэннем з'яўляюцца адзінкавыя публікацыі, выкананыя ў асноўным на абмежаваным фактычным матэрыяле больш за 10 гадоў таму назад [1; 2].

Мэта гэтага артыкула з'яўляецца вызначэнне і характарыстыка кола базавых крыніц, якія могуць стаць прэцэдэнтнымі для вывучэння беларускай псіхалага-педагагічнай тэрмінасістэмы.

Асноўная частка. Базавы фонд беларускай псіхалага-педагагічнай тэрміналогіі пачаў стварацца ў 1920-я гг. – пасля таго, як беларуская мова набыла статус дзяржаўнай мовы спачатку ў Беларускай народнай рэспубліцы, потым – у Сацыялістычнай Савецкай Рэспубліцы Беларусі (пазней – БССР). Для распрацоўкі беларускай навукавай тэрміналогіі ў 1921 г. была створана Навукова-тэрміналагічная камісія, на базе якой у пачатку 1922 г. быў заснаваны Інстытут беларускай культуры, у складзе якога тры галіновыя тэрміналагічныя камісіі працавалі над стварэннем беларускай нацыянальнай тэрміналогіі па розных галінах ведаў. У тым ліку адбывалася распрацоўка і асноў псіхалага-педагагічнай тэрміналогіі.

Вынікам працы супрацоўнікаў Інбелкульта, а пазней – тэрміналагічнай камісіі Інстытута мовазнаўства Беларускай акадэміі навук у акрэсленай сферы з'яўляецца падрыхтоўка двух лексікаграфічных выпускаў: «Тэрміналогія лёгікі і псіхалёгіі» (1923) [3] і «Слоўнік педагагічных дысцыплін» (1930) [4].

Паводле структуры «Тэрміналогія лёгікі і псіхалёгіі» – гэта руска-беларускі (двухмоўны) слоўнік, у якім падаецца 1090 тэрмінаадзінак, скампанаваных па алфавітна-гнездавым прыцыпе. Прапанаваныя тэрміны былі ў асноўным сістэматызаваны М. В. Байковым, пасля чаго абмяркоўваліся профільнымі камісіямі Народнага камісарыяту асветы і Інбелкульта. Тэрміналогія логікі, відаць, першапачаткова падалася больш спрэчнай у параўнанні з педагагічнай, таму прайшла дадатковую апрацаваную – была надрукавана ў ведамасным часопісе «Вестник Народного комиссариата просвещения С.С.Р.Б.» [5]. Крыніцамі тэрмінаў паслужылі «...словы, якія ўжываюцца ў жыццёвай беларускай мове і зарэгістраваны ў існуючых слоўніках беларускай мовы І. Насовіча, Я. Ціхінскага, М. Гарэцкага і У. Дабравольскага...» [3, с. 3], а таксама ў творах сучасных (на момант падрыхтоўкі слоўніка) беларускіх пісьменнікаў.

Мэта тэрміналагічнага праекта – забяспечыць патрэбы ў беларускіх тэрмінах для адукацыйнай сістэмы і навукі. У навуковы ўжытак былі ўведзены такія тэрмінаадзінкі, як: *адцягненне, узбуджлівасць, злішпамяць, унутранагляданне, прыстасаванасць, мозачкі, самазахаванне, восевальцавы адростак* і інш. Многія тэрміны, якія абазначаюць абстрактныя паняцці, адсутнічаюць у дыялектнай мове або выкарыстоўваюцца ў розных формах (напрыклад, рус. *ганглей, рефлекс, силлогизм, апперцепция, аффект* і інш.), пакінуты без падбору арыгінальных беларускіх адпаведнікаў, а толькі перадаюцца сродкамі нацыянальнай графікі з пэўнай фанетычнай адаптацыяй (*ганглі, рэфлекс, сылэгізм, аперцэпцыя, афэкт* і інш.).

Важным крокам у справе распрацоўкі і ўдасканалвання псіхалага-педагагічнай тэрміналогіі стаў 23-ці выпуск «Беларускай навукавай тэрміналогіі» – «Слоўнік педагагічных дысцыплін» [4]. У склад слоўніка ўведзены тэрміны (4924 адзінкі), якія выкарыстоўваліся ў шэрагу педагагічных дысцыплін: тэарэтычная педагагіка, дыдактыка, метадыка, гісторыя педагагікі і школазнаўства. Пры ўкладанні праекта быў улічаны корпус тэрмінаў, уключаных у вып. 4 БНТ, а таксама вопыт падрыхтоўкі аналагічных слоўнікаў украінскімі калегамі, у прыватнасці «Словник термінів педагогіки, псіхалогіі та шкільнага адміністравання» П. І. Гарэцкага (1928).

Нягледзячы на тое, што слоўнік датаваны 1930 г., асноўная праца па яго ўкладанні была

ажыццёўлена ў 1928–1929 гг., таму ў ім не адлюстраваны «такія актуальныя галіны сучаснага школазнаўства, як політэхнізацыя школы, соцыялістычныя мэтоды школьнай працы, новыя формы грамадзка карыснай працы школы, новыя формы вучнёўскага самакіравання, элементы камуністычнага выхавання» і інш. [4, с. 260].

Адметна тое, што на фінальным этапе падрыхтоўкі ў тэкст слоўніка было ўнесена больш за 6 дзясяткаў правак, скіраваных, як падаецца, на змяншэнне пурыстычнага ўплыву ў тэрміналогіі, а ў некаторых выпадках – на набліжэнне формы беларускіх тэрмінаў да рускіх мадэлей:

Рускі тэрмін	Беларускі адпаведнік	Выпраўлены беларускі адпаведнік
бесчеловечность	нялюдзкасьць	бесчалавечнасьць
лексикон ребенка	слоўнік дзіцяці	лексыкон дзіцяці
педология	дзетазнаўства	пэдалёгія
попечитель округа	куратар акругі	папярчыцель акругі
порок	загана, хіба, няцнота	парок
причинять боль	уражаць	прычыняць боль
ревность	гарлівасць	рэўнасць

У 1930–1990-я гг. значных зрухаў у распрацоўцы беларускай псіхалага-педагагічнай тэрміналогіі не адбылося па экстралінгвістычных прычынах. Так, на працягу 60 гадоў быў апублікаваны толькі адзін слоўнік, які фіксаваў тэрмінасістэму педагогікі, – «Слоўнік па педагогіцы і народнай асвеце» [6]. Ён уключае асноўныя тэрміналагічныя паняцці па тэорыі агульнай і дашкольнай педагогіцы, практыцы народнай адукацыі і перадавога педагагічнага вопыту, якія могуць выклікаць пэўную цяжкасць у перакладзе іх на беларускую мову. Слоўнік носіць практычны характар і прызначаецца найперш выкладчыкам і студэнтам дашкольных факультэтаў педінстытутаў, дзе вывучаецца педагогіка на беларускай мове.

Асаблівую актуальнасць пытанні тэрміназнаўства набылі пасля атрымання беларускай мовай статусу адзінай дзяржаўнай мовы (1990). Таму 1990-я гг. вызначаюцца пэўным уздымам у развіцці галіновых тэрміналогій увогуле і псіхалага-педагагічнай тэрміналогіі ў прыватнасці. Гэта тлумачыцца пераходам на выкладанне шматлікіх вучэбных дысцыплін у ВНУ і ССНУ на беларускай мове. У гэты перыяд выходзіць 8 тэрміналагічных слоўнікаў розных тыпаў (двух-, трохмоўных і тлумачальных): «Руска-беларускі слоўнік па псіхалогіі» (1991) [7], «Руска-беларускі слоўнік педагагічных тэрмінаў» (1992) [8], «Кароткі слоўнік псіхалагічных паняццяў» (1993) [9], «Слоўнік педагагічных тэрмінаў» (1993, 1995) [10; 11], «Кароткі тлума-

чальны слоўнік педагагічных тэрмінаў» (1995) [12], «Руска-беларускі-англійскі слоўнік па педагогіцы і псіхалогіі» (1996) [13], «Кароткі руска-беларускі педагагічны слоўнік» (1996) [14]. Разгледзім некаторыя з іх больш падрабязна.

«Руска-беларускі слоўнік педагагічных тэрмінаў» укладлі М. А. Ярмаловіч і І. І. Кабіціна [8]. Ён уключае асноўныя тэрміналагічныя паняцці па тэорыі агульнай і дашкольнай педагогікі, практыцы народнай адукацыі і перадавога педагагічнага вопыту, якія могуць выклікаць пэўныя цяжкасці пры перакладзе на беларускую мову. Слоўнік мае практычны характар і прызначаецца галоўным чынам выкладчыкам і студэнтам педагагічных універсітэтаў і інстытутаў.

«Кароткі слоўнік псіхалагічных паняццяў» (уклад.: Н. П. Бернацкая, В. В. Данілаў, Л. М. Іванова, Е. М. Качубей, Л. Л. Старыкава, П. П. Шумскі) [9] змяшчае асноўныя паняцці, якія выкарыстоўваюцца ва ўніверсітэцкіх курсах агульнай, узроставай і педагагічнай псіхалогіі. Слоўнік уключае тэрміналогію і сістэму паняццяў, якая была прынята ў тагачаснай навуцы і можа аказаць дапамогу на ўсіх этапах вывучэння псіхалогіі: пры падрыхтоўцы да лабараторных і семінарскіх заняткаў, пры выкананні рэфератаў па прапанаваных тэмах, пры падрыхтоўцы да залікаў і экзаменаў.

У «Слоўнік педагагічных тэрмінаў» С. С. Кацэвіча [10] уключаны толькі найбольш ужывальныя агульнапедагагічныя тэрміны, якімі абазначаны асноўныя паняцці педагогікі (*выхаванне, навучанне, адукацыя, развіццё*); тэрміны тэорыі выхавання (у т. л. *маральнага, эстэтычнага, працоўнага, фізічнага*); тэрміны тэорыі навучання (*урок, метады, прыныцы навучання, пазнавальная актыўнасць*); гісторыка-педагагічныя тэрміны (*класна-ўрочная сістэма навучання, педаэнтрызм, педалогія*); наменклатурныя або школазнаўчыя тэрміны (*атэстацыя настаўніка, метадычная работа ў школе, навуковая арганізацыя педагагічнай працы*). У слоўнік, акрамя ўласна педагагічных тэрмінаў, уключаны таксама найбольш часта ўжывальныя філасофскія (*светапогляд, неатамізм, прагматызм*), псіхалагічныя (*памяць, успрыняцце, пачуццё, дынамічны стэрэатып, мысленне*), анатама-фізіялагічныя, медыцынскія (*нервовая сістэма, акселерацыя, шкілетна-мускульная сістэма, лагапедыя*) і іншыя тэрміны.

Выданне слоўніка было абумоўлена найперш тым, што ў апублікаваных вучэбных дапаможніках па педагогіцы, у артыкулах, змешчаных у перыядычным друку, розныя даследчыкі нярэдка ў адны і тыя ж педагагічныя паняцці ўкладваюць розны сэнс. Гэта, зразумела, дэзарыентуе студэнтаў, ускладняе разуменне імі праграмага матэрыялу па педагогіцы. Акрамя таго, слоўнік з'яўляецца тлума-

чальным і таму мог у нейкай ступені кампенсаваць адсутнасць (недахоп) вучэбнай літаратуры па педагогіцы на беларускай мове.

Дапрацаваны і пашыраны варыянт слоўніка (уключае больш за 370 тэрмінаў) быў апублікаваны ў 1995 г. [11].

Дастаткова важнай крыніцай для асэнсавання шляхоў і спосабаў беларускага тэрмінаўтварэння ў 1990-я гады з'яўляецца «Кароткі тлумачальны слоўнік педагагічных тэрмінаў» А. І. Андаралы і Г. Ф. Андарала (1995) [12]. Пры складанні слоўніка былі выкарыстаны як замежныя, так і айчыныя лексікаграфічныя крыніцы: «Педагогический словарь» (М., 1960), «Педагогическая энциклопедия» (М., 1965), «Слоўнік іншамойных слоў» А. М. Булыкі (Мн., 1993), «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» (Мн., 1977–1984). У слоўніку ў алфавітным парадку змешчана больш за 400 тэрмінаў па розных галінах педагагічных ведаў (дыдактыцы, тэорыі выхавання, гісторыі педагогікі). Каштоўнасць выдання яшчэ і ў тым, што над яго ўкладаннем працаваў прафесійны лінгвіст (Г. Ф. Андарала), г. зн. форма тэрмінаў з'яўляецца прэцэдэнтнай у тым ліку і для тэрміназнаўцаў.

Словы і моўныя звароты, дастатковыя для перакладу спецыяльных тэкстаў як з рускай і англійскай або толькі з рускай мовы, уключаны ў «Руска-беларускі-англійскі слоўнік па педагогіцы і псіхалогіі» Н. Г. Алоўнікавай і В. В. Кандрацэвай (1996) [13] і «Кароткі руска-беларускі педагагічны слоўнік» В. У. Чэчата, В. В. Чэчата, Р. Р. Чэчата (1996) [14].

Акрамя аўтаномных выданняў, дастаткова сур'ёзнай крыніцай вывучэння беларускай псіхалага-педагагічнай тэрмінасістэмы з'яўляюцца т. зв. інкарпараваныя слоўнікі – падборкі тэрмінаў, уключаныя ў якасці дадаткаў у разнастайныя вучэбныя дапаможнікі і падручнікі: слоўнік псіхалагічных тэрмінаў у кнізе Я. Л. Каламінскага і Л. А. Панько (1994) [15], «Кароткі руска-беларускі слоўнік тэрмінаў псіхалогіі» А. М. Лапкоўскай (2001) [16] і яе ж «Кароткі руска-беларускі слоўнік тэрмінаў дэфекталогіі, псіхалогіі і педагогікі» (2009) [17], «Тлумачальны слоўнік тэрмінаў пачатковага навучання» (2001) [18], «Руска-беларускі слоўнік асноўных педагагічных тэрмінаў» (2012) [19], «Руска-беларускі тлумачальны слоўнік тэрмінаў педагогікі, псіхалогіі, дэфекталогіі» Г. Я. Аксянчук і В. М. Карчагінай (2016) [20], «Руска-беларускі слоўнік асноўных тэрмінаў педагогікі» (2020) [21] і інш.

ЛІТАРАТУРА

1. *Курачыцкая, М. В.* Беларуская тэрміналогія псіхалогіі ў лексікаграфічным адлюстраванні / М. В. Курачыцкая // Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы / Беларус. дзярж. ун-т, Кафедра сучаснай беларус. мовы. – Мінск, 2011. – Вып. 10. – С. 45–47.

Разам з лексікаграфічнымі выданнямі дастаткова важнай крыніцай тэрмінаў могуць стаць некалькі дзясяткаў падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў для вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, апублікаваныя па-беларуску рознымі аўтарамі на працягу XX–XXI ст., у тым ліку па педагогіцы (Е. Г. Андрэева, Г. П. Арлова, Л. М. Варанецкая, А. А. Грымаць, Б. П. Есіпаў, Н. К. Ганчароў, М. С. Кавалевіч, І. Ф. Харламаў, Л. Н. Ціханаў і інш.) і псіхалогіі (Т. У. Васілец, Я. Л. Каламінскі, К. Н. Карнілаў, Р. А. Макарэвіч, А. У. Пятроўскі, Г. А. Фартунатаў, Б. М. Цяплоў і інш.), а таксама навуковыя артыкулы ў спецыялізаваных часопісах.

Чацвёртую – дадатковую – групу крыніц, у якой фіксуецца тэрміналогія педагогікі і псіхалогіі, утвараюць шматлікія нарматыўныя дакументы па арганізацыі вучэбнага працэсу: адукацыйныя стандарты, вучэбныя праграмы па дысцыплінах, інструкцыйныя пісьмы і пад. Найперш яны, як і вучэбныя дапаможнікі, маюць значэнне для атрымання інфармацыі пра сродкі і спосабы словаўтварэння па тых перыядах, якія «не закрыты» аўтаномнымі слоўнікамі (1940-я – 1950-я гг., 1970-я – 1980-я гг.). Аднак праца з апошнімі двума тыпамі крыніц істотна ўскладняецца іх кантэкставым характарам і звязана з неабходнасцю вылучэння меж канкрэтных тэрмінаадзінак і дыферэнцыяцыі тэрмінаў адзін ад другога.

Такім чынам, статус развітай мовы вымагае поўнай распрацаванасці ўсіх яе тэрміналагічных падсістэм. Тэрміналогія педагогікі і псіхалогіі, якая дагэтуль не была аб'ектам комплекснага навуковага даследавання, з'яўляецца адначасова і відавочным, і дастаткова складаным аб'ектам для вывучэння. «Відавочнасць» абумоўлена яе шырокім выкарыстаннем на працягу апошніх дзесяцігоддзяў у сферы нацыянальнай адукацыі. А складанасць звязана найперш з неабходнасцю генералізацыі разнастайных разрозненых і аддаленых у часе тэрмінаграфічных крыніц з паралельным запаўненнем шэрагу храналагічных лакун. Для гэтага могуць быць выкарыстаны кантэкставыя крыніцы, аднак паспяховасць працэдуры ў значнай ступені будзе звязана з папярэдняй распрацаванасцю крытэрыяў тэрміналагічнасці моўных адзінак, якія дазваляць акрэсліць межы канкрэтнага тэрміна ў тэксце і дыферэнцыраваць тэрміны і агульнаўжывальныя лексемы.

REFERENCES

1. *Kurachyckaya, M. V.* Belaruskaya terminalogiya psihalogii ŭ leksikagrafichnym adlyustravanni / M. V. Kurachyckaya // Pracy Kafedry suchasnoj belaruskaj movy / Belarus. dzyarzh. un-t, Kafedra suchasnoj belarus. movy. – Minsk, 2011. – Vyp. 10. – S. 45–47.

2. *Курачыцкая, М. В.* Лексіка-семантычная характарыстыка тэрміналогіі псіхалогіі / М. В. Курачыцкая // Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы / Беларус. дзярж. ун-т, Кафедра сучаснай беларус. мовы. – Мінск, 2013. – Вып. 12. – С. 67–72.
3. Беларуская навуковая тэрміналогія. – Вып. 4: Тэрміналогія лёгікі і псіхалогіі / Ін-т Беларускае Культуры. – Менск : IBK, 1923. – 63 с.
4. Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. 23: Слоўнік педагогічных дысцыплін (праект) / Беларуская акадэмія навук, Тэрміналагічная камісія. – Менск : БелАН, 1930. – 262 с.
5. Тэрміналогія лёгікі // Вестник Народного комиссариата просвещения С.С.Р.Б. – 1922. – № 1. – С. 11–20.
6. Слоўнік па педагогіцы і народнай асвеце : праект для абмеркавання / Акадэмія навук Беларускай ССР, Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. – Мінск, 1967. – 50 с.
7. *Васілец, Т. У.* Руска-беларускі слоўнік па псіхалогіі / Т. У. Васілец, Я. Л. Каламінскі, Р. А. Макарэвіч. – Мінск : МДПІ, 1991. – 48 с.
8. *Ярмаловіч, М. А.* Руска-беларускі слоўнік педагогічных тэрмінаў / М. А. Ярмаловіч, І. І. Кабіціна. – Мінск : МДПІ, 1992. – 33 с.
9. Кароткі слоўнік псіхалагічных паняццяў / Н. П. Бернацкая [і інш.]. – Мазыр : МазДПІ, 1993. – 23 с.
10. *Кацэвіч, С. С.* Слоўнік педагогічных тэрмінаў / С. С. Кацэвіч. – Брэст : БрДПІ, 1993. – 55 с.
11. *Кацэвіч, С. С.* Слоўнік педагогічных тэрмінаў / С. С. Кацэвіч. – Брэст : [б. в.], 1995. – 103 с.
12. Кароткі тлумачальны слоўнік педагогічных тэрмінаў / уклад.: А. І. Андарала, Г. Ф. Андарала. – Мінск : БДПУ, 1995. – 47 с.
13. *Алоўнікава, Н. Г.* Руска-беларускі-англійскі слоўнік па педагогіцы і псіхалогіі / Н. Г. Алоўнікава, В. В. Кандрацьева. – Мінск : БДПУ, 1996. – 64 с.
14. *Чэчат, В. У.* Кароткі руска-беларускі педагогічны слоўнік / В. У. Чэчат, В. В. Чэчат, Р. Р. Чэчат. – Мінск : НІА, 1996. – 41 с.
15. Псіхічнае развіццё дзяцей : кніга пра псіхалогію выхавання : хрэстаматыя / скл. Я. Л. Каламінскі, Л. А. Панько ; пер. на беларус. мову Б. В. Стральцоў. – Мінск : Нар. асвета, 1994. – 217 с.
16. Метадычныя рэкамендацыі па курсе “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” для студэнтаў спецыяльнасці Г 07 ГрДУ / скл. А. М. Лапкоўская. – Гродна : ГрДУ, 2001. – 85 с.
17. Беларуская мова (прафесійная лексіка) : вучэбны дапаможнік для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў па педагогічных спецыяльнасцях / А. М. Лапкоўская. – Гродна : ГрДУ, 2009. – 271 с.
18. Тлумачальны слоўнік тэрмінаў пачатковага навучання : дапаможнік : для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў па спецыяльнасці “Педагогіка і методыка пачатковага навучання” / Т. А. Кавальчук [і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2001. – 269 с.
19. Беларуская мова. Прафесійная лексіка для педагогаў : вучэбны дапаможнік / Д. В. Дзятко [і інш.] ; пад рэд. Д. В. Дзятко. – Мінск : Беларусь, 2012. – 230 с.
20. Руска-беларускі тлумачальны слоўнік тэрмінаў педагогікі, псіхалогіі, дэфекталогіі / склад. : Г. Я. Аксянчук, В. М. Карчагіна. – Віцебск : ВДУ, 2016. – 108 с.
21. Беларуская мова (прафесійная лексіка). Педагогіка : вучэбны дапаможнік / Д. В. Дзятко [і інш.] ; пад рэд. Д. В. Дзятко. – Мінск : РІПА, 2020. – 279 с.
2. *Kurachyckaya, M. V.* Leksika-semantychnaya haraktarystyka terminalogii psihologii / M. V. Kurachyckaya // Pracy Kafedry suchasnej belaruskaj movy / Belarus. dzyarzh. un-t, Kafedra suchasnej belaruskaj movy. – Minsk, 2013. – Vyp. 12. – S. 67–72.
3. Belaruskaya navukovaya terminolyogiya. – Vyp. 4: Terminolyogiya lyogiki i psyhologii / In-t Belaruskae Kul'tury. – Minsk : IBK, 1923. – 63 s.
4. Belaruskaya navukovaya terminalyogiya. Vyp. 23: Sloŭnik pedagogichnyh dyscyplin (praekt) / Belaruskaya akademiya navuk, Terminalagichnaya kamisiya. – Minsk : BelAN, 1930. – 262 s.
5. Terminolyogiya lyogiki // Vestnik Narodnogo komissariata proshvshcheniya S.S.R.B. – 1922. – № 1. – S. 11–20.
6. Sloŭnik pa pedagogicy i narodnaj asvece : praekt dlya abmerkavannya / Akademiya navuk Belaruskaj SSR, Galoŭnaya redakcyya Belaruskaj Saveckaj Encyklapedyi. – Minsk, 1967. – 50 s.
7. *Vasilec, T. U.* Ruska-belaruski sloŭnik pa psihologii / T. U. Vasilec, Ya. L. Kalaminski, R. A. Makarevich. – Minsk : MDPI, 1991. – 48 s.
8. *Yarmalovich, M. A.* Ruska-belaruski sloŭnik pedagogichnyh terminaŭ / M. A. Yarmalovich, I. I. Kabicina. – Minsk : MDPI, 1992. – 33 s.
9. Karotki sloŭnik psihalagichnyh panyaccyaŭ / N. P. Bernackaya [i insh.]. – Mazyr : MazDPI, 1993. – 23 s.
10. *Kacevich, S. S.* Sloŭnik pedagogichnyh terminaŭ / S. S. Kacevich. – Brest : BrDPI, 1993. – 55 s.
11. *Kacevich, S. S.* Sloŭnik pedagogichnyh terminaŭ / S. S. Kacevich. – Brest : [b. v.], 1995. – 103 s.
12. Karotki tлумачal'ny sloŭnik pedagogichnyh terminaŭ / uklad.: A. I. Andarala, G. F. Andarala. – Minsk : BDPU, 1995. – 47 s.
13. *Aloŭnikava, N. G.* Ruska-belaruski-anglijski sloŭnik pa pedagogicy i psihologii / N. G. Aloŭnikava, V. V. Kandrac'eva. – Minsk : BDPU, 1996. – 64 s.
14. *Chechat, V. U.* Karotki ruska-belaruski pedagogichny sloŭnik / V. U. Chechat, V. V. Chechat, R. R. Chechat. – Minsk : NIA, 1996. – 41 s.
15. *Psihichnae razviccyo dzyacej* : kniga pra psihologiyu vyhavan'nya : hrestamatyya / skl. Ya. L. Kalaminski, L. A. Pan'ko ; per. na belarus. movu B. V. Stral'coŭ. – Minsk : Nar. asveta, 1994. – 217 s.
16. *Metadychnyya rekomendacyi pa kurse “Belaruskaya mova (profesijnaya leksika)” dlya studentaŭ specyyal'nasci G 07 GrDU* / skl. A. M. Lapkoŭskaya. – Grodna : GrDU, 2001. – 85 s.
17. *Belaruskaya mova (profesijnaya leksika) : vuchebny dapamozhnik dlya studentaŭ vyshejšyh navuchal'nyh ustanou pa pedagogichnyh specyyal'nascyah* / A. M. Lapkoŭskaya. – Grodna : GrDU, 2009. – 271 s.
18. *Tlumachal'ny sloŭnik terminaŭ pachatkovaga navuchannya : dapamozhnik : dlya studentaŭ vyshejšyh navuchal'nyh ustanou pa specyyal'nasci “Pedagogika i metodyka pachatkovaga navuchannya”* / T. A. Kaval'chuk [i insh.]. – Minsk : Belarus. Encykl., 2001. – 269 s.
19. *Belaruskaya mova. Profesijnaya leksika dlya pedagogaŭ : vuchebny dapamozhnik* / D. V. Dyatko [i insh.] ; pad red. D. V. Dyatko. – Minsk : Belarus, 2012. – 230 s.
20. *Ruska-belaruski tлумачal'ny sloŭnik terminaŭ pedagogiki, psihologii, defektalogii / sklad. : G. Ya. Aksyanchuk, V. M. Karchagina. – Vicebsk : VDU, 2016. – 108 s.*
21. *Belaruskaya mova (profesijnaya leksika). Pedagogika : vuchebny dapamozhnik* / D. V. Dyatko [i insh.] ; pad red. D. V. Dyatko. – Minsk : RIPA, 2020. – 279 s.